

บทที่ 1

บทนำ

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ปัญหาสุขภาพในปัจจุบัน มิได้เป็นปัญหาการขาดความสมดุลระหว่างความเจ็บป่วยของบุคคลและระบบสาธารณสุขเท่านั้น แต่เป็นปัญหาที่เป็นผลมาจากภาวะทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงและขณะเดียวกัน ปัญหาสุขภาพก็ส่งผลกระทบต่อการดำรงอยู่ของสังคมอีกด้วย

จากการที่สังคมไทยได้เกิดการเปลี่ยนแปลงมาเป็นสังคมทุนนิยม ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงสภาพเศรษฐกิจและสังคมเป็นอย่างมาก ส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของคน ซึ่งต้องแข่งขันและเร่งรีบ ส่งผลทำให้มีเวลาในการดูแลสุขภาพตนเองลดลง และพึ่งพาสิ่งอำนวยความสะดวกที่มีเทคโนโลยีทันสมัยมากขึ้น วิถีชีวิต (Lifestyles) ที่เปลี่ยนแปลงนี้เอง เป็นตัวกำหนดปัญหาสุขภาพของบุคคลและสังคม วิถีชีวิตของคนใน “สังคมบริโภคนิยม” นับว่าเป็นวิถีชีวิตที่เสี่ยงต่อปัญหาสุขภาพอย่างยิ่ง แนวทางในการแก้ปัญหาสุขภาพของคนในสังคมเช่นนี้ คือ การปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตให้เป็นวิถีที่นำไปสู่ความปลอดภัย เนื่องจากภาวะทางสังคมถูกกำหนดให้เปลี่ยนแปลงไปอันเป็นผลมาจากแนวนโยบายในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ จึงส่งผลให้สิ่งแวดล้อมทั้งกายภาพและทางสังคมถูกเปลี่ยนแปลงไปด้วย การเปลี่ยนแปลงทางด้านสิ่งแวดล้อมดังกล่าว ก็เป็นตัวกำหนดปัญหาสุขภาพของบุคคลและสังคมเช่นกัน

ปัจจุบันได้มีความพยายามผลักดันให้คนไทยได้รับการดูแลสุขภาพอย่างทั่วถึงและมีคุณภาพดีกว่าที่เป็นอยู่ ทั้งการพัฒนาด้านสาธารณสุขมูลฐานให้ลงลึกถึงระดับหมู่บ้าน การพัฒนาสถานีอนามัยให้เป็นหน่วยบริการสุขภาพที่ตอบสนองปัญหาและความต้องการของชุมชน บนแนวคิด “ใกล้บ้าน ใกล้ใจ” และให้ความสำคัญต่องานด้านสร้างเสริมสุขภาพ ยุทธศาสตร์สำคัญของการทำให้คนไทยมีสุขภาพดีถ้วนหน้าต้องเป็นการพัฒนาจาก “ฐานราก” นั่นคือ เกิดจากภายในชุมชน ดำเนินการโดยหน่วยบริการที่อยู่ใกล้บ้าน เท่าทันความต้องการและปัญหาเฉพาะของท้องถิ่น ขณะเดียวกันก็มีการเชื่อมโยงข้อมูล ความรู้ และทรัพยากรจากภายนอกเข้ามาเสริมให้ปฏิบัติงานได้อย่างเข้มแข็งมีคุณภาพ การยกระดับสถานีอนามัยที่มีกว่า 9 พันแห่ง เป็นโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) จึงเป็นจุดเปลี่ยน ของระบบสาธารณสุขครั้งสำคัญที่จะพัฒนาระบบบริการสุขภาพของประเทศไทย เพราะ “โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล” จะเป็นหน่วยบริการสุขภาพที่

สามารถตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการของชุมชนแต่ละแห่งได้อย่างมีคุณภาพและคล่องตัวกว่าที่ผ่านมา (นโยบายโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล : ระบบออนไลน์)

ระบบสุขภาพที่พึงประสงค์ของสังคมไทย ควรเป็นระบบสุขภาพเชิงรุกที่มุ่งสร้างเสริมสุขภาพของประชาชนมากกว่าการซ่อมสุขภาพ ระบบการส่งเสริมสุขภาพนั้นเป็นระบบที่ดูแลความมั่นคงทางสุขภาพ อันหมายถึง กระบวนการเพิ่มขีดความสามารถของบุคคล ครอบครัว ชุมชน และองค์กรให้มีจิตสำนึก ความรู้ และทักษะในการดูแลรักษาสุขภาพ ใฝ่ระวัง ควบคุมปัจจัยเสี่ยงและสร้างปัจจัยเสริมด้านสิ่งแวดล้อมเพื่อให้มีสุขภาพดี เป็นรากฐานในการดำรงชีวิตที่มีคุณภาพอย่างยั่งยืน การส่งเสริมสุขภาพจึงมุ่งเน้นไปที่ คน สถานะแวดล้อมและสถานที่ไปพร้อมๆ กัน (โครงการพัฒนามาตรฐานโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ : ระบบออนไลน์) แนวทางและหลักการสำคัญในการส่งเสริมสุขภาพจำเป็นต้องมีการสร้างพลังอำนาจให้กับประชาชนในชุมชน ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของสาธารณะ การให้ความสำคัญกับปัจจัยทางสังคมและสิ่งแวดล้อม ลดความไม่เท่าเทียมกันและความไม่ยุติธรรมทางสังคม และกระตุ้นให้เกิดความร่วมมือที่หลากหลาย

ในการที่จะพัฒนาสุขภาพ ปรับบทบาทของประชาชน จะต้องปรับที่วิถีชีวิตของเจ้าหน้าที่สาธารณสุขก่อน พร้อมทั้งปรับเนื้อหาของแผนงาน/โครงการใหม่ เนื่องจากปัญหาต้องเกิดจากการคิดของชาวบ้าน มิใช่เจ้าหน้าที่สาธารณสุขคิดว่าเป็นปัญหาของชาวบ้าน ฉะนั้นจึงต้องมีการปรับแผนงาน/โครงการที่เน้นไปที่ การมีส่วนร่วมของ ชาวบ้าน มีแผนชุมชนที่มีมิติของการพัฒนาที่ชาวบ้านสามารถทำได้ด้วยตนเอง ใช้เทคโนโลยีของชาวบ้าน ทั้งนี้ต้องรู้ว่าชาวบ้านจะทำอะไรได้ในเรื่องสุขภาพ เพื่อที่จะได้วางยุทธศาสตร์ได้เหมาะสมกับปัญหาในพื้นที่

เครื่องมือที่จะใช้ในการจัดทำแผนที่ได้มีการนำมาใช้อย่างกว้างขวางในปัจจุบัน คือ แผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์ (Strategy Linkage Model : SLM) เนื่องจากเครื่องมือนี้มีเทคนิควิธีในการกำหนดจุดมุ่งหมายปลายทางตลอดจนกระบวนการเพื่อนำไปสู่ผลลัพธ์ที่ต้องการ ทำให้เกิดการเชื่อมโยงสอดคล้องประสานปฏิบัติการของหน่วยงาน หรือ องค์กรต่างๆ ตลอดจนสามารถประยุกต์ให้ใช้กับชุมชนได้ ด้วยจุดแข็งที่ใช้กระบวนการเวทีชาวบ้านที่ร่วมคิด ร่วมค้นหาปัญหา ร่วมหาทางแก้ไข ร่วมปฏิบัติ ร่วมติดตาม ร่วมประเมินผล และร่วมรับผลประโยชน์ ซึ่งจะนำไปสู่การส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชน มีการใช้ชีวิตอย่างมีสุขภาวะ ในขณะที่เดียวกันก็สามารถดูแลและส่งเสริมสุขภาพของผู้ที่เจ็บป่วยให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีได้ อมร นนทสุต , (2553) กล่าวว่า การดำเนินการเพื่อนำเครื่องมือแผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์เพื่อพัฒนาระบบงานสร้างสุขภาพและป้องกันโรคของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ต้องดำเนินไปพร้อมกับการปรับระบบการสร้างสุขภาพและป้องกันโรคที่อยู่ในความรับผิดชอบขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้วย จึงจะเกิดการเสริมพลังซึ่งกันและกัน หากทำได้ ก็จะก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อประชาชนในพื้นที่อย่างมหาศาล

ด้วยศักยภาพและคุณภาพของการกระบวนการพัฒนาแผนยุทธศาสตร์งานส่งเสริมสุขภาพชุมชน โดยมีเครื่องมือสำคัญ คือแผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์ (Strategy Linkage Model : SLM) ของ นพ. อมร นนทสุต เป็นกรอบในการดำเนินการดังกล่าวเป็นที่ประจักษ์โดยทั่วไปในปัจจุบัน ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษากระบวนการในการนำหลักและวิธีดำเนินการตามกรอบ “แผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์” นี้ มาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาแผนชุมชน ในพื้นที่เป้าหมายของการศึกษาครั้งนี้ เพื่อให้เกิดการบูรณาการแผนงาน/โครงการ และการบริหารจัดการโครงการอย่างเป็นระบบ ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการดำเนินงานของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบลอย่างมีประสิทธิภาพ และลดความซ้ำซ้อนของการให้บริการด้านสุขภาพในระดับปฐมภูมิและทุติยภูมิลงได้ อีกทั้งกระบวนการพัฒนาแผนสุขภาพชุมชนด้วยเครื่องมือนี้ยังเป็นการสร้างความรู้ ความเข้าใจต่อเจ้าหน้าที่สาธารณสุขและประชาชนในกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนฯและการดำเนินงานทุกขั้นตอน เพื่อสร้างจิตสำนึก “การเป็นเจ้าของปัญหา”ตามยุทธศาสตร์ได้เป็นอย่างดี

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาการใช้แผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์เพื่อพัฒนาแผนยุทธศาสตร์โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล

ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตพื้นที่การวิจัย

ผู้วิจัยเลือก โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลชมพู อำเภอสарภี จังหวัดเชียงใหม่ เป็นพื้นที่การวิจัย ทั้งนี้ เนื่องจากสถานบริการสุขภาพแห่ง นี้อยู่ในระยะเริ่มต้นของการปรับเปลี่ยนการบริหารจากสถานีอนามัยมาเป็นโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบลและมีแนวคิดที่จะพัฒนาเป็นโรงพยาบาลขนาด 30 เตียง

ขอบเขตกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ เป็น ชาวบ้าน ที่อาศัยอยู่ใน ตำบลชมพูและผู้ที่เกี่ยวข้องประกอบด้วยประธานชุมชน อาสาสมัครสาธารณสุข สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลชมพู โดยมีกำหนดระยะเวลาในการศึกษาระหว่างเดือนพฤศจิกายน 2553-กันยายน 2554

ขอบเขตเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้ มุ่งที่จะศึกษากระบวนการส่งเสริมสุขภาพในระดับท้องถิ่น โดยใช้แผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์ (Strategy Linkage Model : SLM) ของ นพ. อมร นนทสูต เป็นกรอบในการพัฒนาแผนยุทธศาสตร์โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล

นิยามศัพท์เฉพาะ

การส่งเสริมสุขภาพ หมายถึง กระบวนการของการเอื้อให้ประชาชนเพิ่มขีดความสามารถในการควบคุมสุขภาพของตน และตัวบ่งชี้สุขภาพะทั้งมวล พร้อมกับพัฒนาสุขภาพของตน (กฏบัตรออตตาวา, 1986)

การกระจายอำนาจด้านสุขภาพ หมายถึง สาระสำคัญของการถ่ายโอนภารกิจด้านสุขภาพตามแผนปฏิบัติการกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรบริหารส่วนตำบล ชมภู อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่

ยุทธศาสตร์ (Strategies) หมายถึง แนวปฏิบัติหลักที่กำหนดอย่างเจาะจงเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กร โดยยุทธศาสตร์นี้อาจมีการวางแผนกำหนดไว้ล่วงหน้า หรืออาจตัดสินใจกำหนดขึ้นได้ตลอดระยะเวลา ซึ่งเมื่อรวมกันทั้งหมดแล้วจะเป็นชุดของยุทธศาสตร์โดยรวมทั้งหมด

แผนยุทธศาสตร์ (Strategy Map) หมายถึง เครื่องมือที่ใช้บริหารจัดการยุทธศาสตร์ที่ท้องถิ่นชุมชน องค์กรสร้างขึ้นหรือมีอยู่แล้ว ให้เกิดความสำเร็จ

แผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์ (Strategy Linkage Model : SLM) หมายถึง เครื่องมือที่ช่วยในการบริหารการเปลี่ยนแปลงที่แสดงให้เห็นรูปธรรมของการใช้คนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาอย่างแท้จริง เป็นการเปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้ใช้สมรรถนะที่มีอยู่อย่างเต็มที่ ช่วยทำให้ทุกภาคส่วนมองเห็นจุดหมายปลายทางหรือสิ่งที่ต้องการให้เกิดขึ้นในระยะเวลาที่กำหนดและวิธีการที่จะร่วมกันทำให้บรรลุผลเหล่านั้นได้โดยง่ายและเป็นระบบ

โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล หมายถึง หน่วยบริการสาธารณสุขที่อยู่ใกล้ชิดชุมชน ซึ่งได้แก่ สถานีอนามัย ตำบลชมภู ที่มีการดำเนินงานด้านสุขภาพเชิงรุกคือ การส่งเสริมสุขภาพ และป้องกันโรค ที่มีคุณภาพได้มาตรฐานเชื่อมโยงกับเครือข่ายบริการในระดับปทุมภูมิ และทุติยภูมิในพื้นที่ โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมประเมินผลการดำเนินงาน

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1. ทำให้เกิดการเรียนรู้วิธีการทำแผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์ (Strategy Linkage Model : SLM)
2. ประชาชนเกิดความตระหนักและเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย แผนงาน / โครงการการส่งเสริมสุขภาพ และมีส่วนร่วมในกิจกรรมด้านสุขภาพของตนเอง ครอบครัว และชุมชน
3. ประชาชนเกิดจิตสำนึกการเป็นเจ้าของ (Sense of Ownership)ต่อปัญหาสุขภาพที่เกิดจากกระบวนการจัดทำแผนยุทธศาสตร์โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล
4. ได้แนวทางและรูปแบบในการส่งเสริมสุขภาพในระดับท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบลภายใต้การกระจายอำนาจด้านสุขภาพ
5. เป็นแนวทางในการพัฒนาการพึ่งตนเองด้านสุขภาพของชุมชนต่าง ๆ
6. บุคลากรสาธารณสุขมีศักยภาพและประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น และสามารถนำความรู้มาปรับใช้ในการดูแลสุขภาพของประชาชนภายในชุมชนได้อย่างมีคุณภาพ
7. การเพิ่มความเข้าใจในเรื่องของการดูแลสุขภาพและสร้างความเชื่อมั่นที่มีต่อบุคลากรสาธารณสุขให้แก่ประชาชน